

Neka pitanja tekstualne transmisije izvora Porfirogenetovih poglavlja o Dalmaciji

Problem tekstualnih predložaka za 29. poglavlje spisa *De administrando imperio*, točnije za opis Dioklecijanove palače i Splita te njihove veze s carem Dioklecijanom, razmatrao je nedavno srpski povjesničar T. Živković. Na temelju filološko-tekstoloških odlika poglavlja u kombinaciji s nekolicinom kronoloških pokazatelja pretpostavio je da, preko tzv. *Sažetka o carevima (Epitome de Caesaribus)*, izvornik potječe iz nesačuvanog djela *Annales* povjesnika Virija Nikomaha Flavijana (u. 394.). U prilogu se potanko razmatraju i opovrgavaju mogućnosti da su predloži za *De administrando imperio* proizašli iz te kasnoantičke povjesnice te se na temelju iznesenih zaključaka procjenjuje utemeljenost Živkovićeve tumačenja. Na kraju se upozorava na drugu mogućnost veze između *Epitome de Caesaribus* i spisa *O upravljanju carstvom*.

Problem

Identifikacija pisanih izvora kojima se pri sastavljanju spisa *De administrando imperio* (dalje: *DAI*) služio bizantski car Konstantin VII. Porfirogenet (913. - 959.) odavno je privukla veliku pažnju povijesnih znanosti. Ipak, za razliku od proliferacije istraživanja koja su se usredotočila na raščlanjivanje Porfirogenetovih vijesti u poglavljima XXIX - XXXI. o Hrvatima te problematiku kronologije, modaliteta i okolnosti pojave te etničke grupacije na istočnom Jadranu,¹ postoji (osobito u domaćoj historiografskoj produkciji) tek nekolicina studija čijim je predmetom zanimanja bilo, s jedne strane, povezivanje teksta carevog narativa s poznatim djelima ranijih autora u kojima je našao predložak, a s druge strane služenje samim *DAI* kao predloškom. Drugim riječima, predmet zanimanja ovog

¹ Iscrpan pregled glavnih smjernica pri istraživanju Porfirogenetova djela u hrvatskoj i nekadašnjoj jugoslavenskoj historiografiji dao je u dva navrata M. Lončar (LONČAR 1992, LONČAR 2002). Usp. također posthumno tiskani predgovor M. Švaba izdanju *De administrando imperio* iz 2003. godine, VII-XVII, u kojem je pretežito ponovljen tekst iz ŠVAB 1995 te MARGETIĆ 2002. Novije pristupe srbijanskih povjesničara obradio je Predrag Komatina iz Vizantološkog instituta SANU u Beogradu, u umnoženom konceptu izlaganja „Dela Konstantina Porfirogenita u novijoj srpskoj istoriografiji (1991-2009)“ na ovdje više puta spomenutom zagrebačkom skupu o opusu Konstantina Porfirogeneta. Napokon, vrlo je informativan studiozno pisan uvodnik T. Vedriša na čelu najnovijeg zbornika radova s istog skupa – VEDRIŠ 2010.

priloga posvećenog *DAI* jest intertekstualnost tog djela, uočljivo zapostavljena u odnosu na druge njegove aspekte. Nekolicina je razloga za to – poglavito dominantna popularnost pitanja odnosa između XXX. i ostalih poglavlja o Hrvatima, autorstva tog poglavlja te razlike u porijeklu („narodna tradicija“ nasuprot „carskoj redakciji“) i kvaliteti podataka koje donose spomenuta poglavlja, ali ujedno i potencijalna nezahvalnost materije takvog pravca istraživanja, za koje se nije činilo da nudi blještave i osobito dalekosežne rezultate relevantne za ranosrednjovjekovnu povijest hrvatskog prostora, točnije za konstituiranje sklavinije Hrvatske kao dugo vremena glavnu istraživačku preokupaciju domaćih povjesničara.

Na primjeru „dalmatinskih“ poglavlja *DAI* ovaj će rad nastojati, prije svega, ukazati na neke do sada neiskorištene mogućnosti u detektiranju Porfirogenetovih pisanih vrela, istovremeno implicirajući da heterogenost tradiranog teksta cara-pisca nužno utječe na historiografsku percepciju i valorizaciju tog djela, relativizirajući sve one zaključke koji se temelje na pretpostavkama o *DAI* kao jedinstvenom konstrukt Konstantina VII. i njegovih suradnika iz sredine 10. stoljeća. U tom smislu pogled koji ovdje nudimo, dakako, nije nov; njegov potencijal pretežito leži u otvaranju mogućnosti deriviranja Porfirogenetovih pisanih izvora iz – u povijesti antičke i kasnoantičke historiografije već otprije poznatih i jasno definiranih – povjesničkih ostvarenja predsrednjovjekovne starine, čime se *a fortiori* uvjetuje pomak kako u proučavanju porijekla carevih informacija, tako i u njihovu značenju i vrijednosti. Vodimo pritom računa o činjenici da, kako je to nedavno sažeto artikulirao T. Vedriš, „mnoga mjesta u Porfirogenetovu tekstu – neovisno o ‘cjelovitom svjetonazorskom usmjerenju’ tog djela (ponekad i mimo ‘skrivenih nakana autora’) – ipak odražavaju određene ranosrednjovjekovne *realia*“,² koje nije uvijek niti moguće niti nužno objašnjavati ideološkim koncepcijama careva narativa. Jasno, upravo navedenim ne nastojimo umanjiti važnost metodološki drugačije usmjerenih istraživanja,³ onih koja naglašavaju istraživanje konteksta nastanka i oblikovanja Porfirogenetova djela; tek podcrtavamo jednakovrijednu važnost izučavanja mehanizama apropijacije ranosrednjovjekovnog „mjesnog znanja“ relevantnog za Dalmaciju i njegove prisutnosti u spisu.

Kad smo na znanstvenom skupu nazvanu „U početku bijaše *De administrando imperio*: Konstantin VII Porfirogenet i percepcije najranije hrvatske povijesti“ održanom u Zagrebu početkom 2010. godine (u sklopu niza *Colloquia Mediaevalia Croatica*), raspravljali o Porfirogenetovim vijestima o najstarijoj povijesti Splita, obvezali smo se da ćemo se tom pitanju vratiti u dogledno vri-

² VEDRIŠ 2010: 20.

³ Npr. ANČIĆ 2010, DŽINO 2010.

jeme,⁴ misleći pri tome poglavito na zasebne radove s artikuliranim rezultatima koji su nas doveli do određenih zaključaka koje je u spomenutom izlaganju bilo nužno ponegdje anticipirati, ne ulazeći u detaljnu razradu problema. Istraživanja smo tada usmjerili dvama pojmovima iz careva narativa, urbonimu Ἀσπάλαθος i terminu ἐπισκοπεῖον, a u službi rasvjetljavanja geneze urbanističkog profila jugozapadnog dijela današnjega Splitskog poluotoka na prijelazu iz kasne antike u rani srednji vijek.

Tekst

Ὅτι Διοκλητιανὸς ὁ βασιλεὺς πάνυ τῆς χώρας Δελματίας ἠράσθη, διὸ καὶ ἀπὸ τῆς Ῥώμης λαὸν ἀγαγὼν μετὰ τὰς φαμίλιας αὐτῶν, ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Δελματίας χώρα τούτους κατεσκήνωσεν, οἳ καὶ Ῥωμαῖοι προσηγορεύθησαν διὰ τὸ ἀπὸ τῆς Ῥώμης μετοικισθῆναι, καὶ ταύτην μέχρι τῆς σήμερον τὴν ἐπωνυμίαν ἐναποφέρονται. Οὗτος οὖν ὁ βασιλεὺς Διοκλητιανὸς καὶ τὸ τοῦ Ἀσπαλάθου κάστρον ἠκοδόμησεν, καὶ ἐν αὐτῷ παλάτια ἐδείματο λόγου καὶ γραφῆς ἀπάσης ἐπέκεινα, ὧν καὶ μέχρι τῆς σήμερον τῆς παλαιᾶς εὐδαιμονίας λείψανα φέρονται, καὶ ὁ πολὺς χρόνος αὐτὰ κατηνάλωσεν. Ἀλλὰ καὶ τὸ κάστρον Διόκλεια, τὸ νῦν παρὰ τῶν Διοκλητιανῶν κατεχόμενον, ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Διοκλητιανὸς ἠκοδόμησεν, ὅθεν καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ‘Διοκλητιανοί’ καλεῖσθαι οἱ τῆς χώρας ἐκείνης ἐναπειλήφασιν.

Car Dioklecijan vrlo obljudi Dalmaciju, za to i dovede narod iz Rima i naseli ga skupa sa obiteljima u toj istoj Dalmaciji. Nje nazivlju i Romanima, jer su iz Rima preseljeni, a nose to ime sve do dana današnjega. Car taj Dioklecijan sagradi i grad Spljet, a podigne u njem palaču preko svake hvale i opisa lijepu, čiju negdašnju veličajnost još i danas pokazuju ostanci, ma da ju je dugo vrijeme istrošilo. Nu i grad Duklju, koji sada drže Dukljani, sagradi isti car Dioklecijan, odakle i stanovnici one zemlje dobiše ime Dukljani. (DAI XXIX/3-15)

Ὅτι τοῦ Ἀσπαλάθου κάστρον, ὅπερ ‘παλάτιον μικρόν’ ἐρμηνεύεται, ὁ βασιλεὺς Διοκλητιανὸς τοῦτο ἔκτισεν· εἶχεν δὲ αὐτὸ ὡς ἴδιον οἶκον, καὶ αὐτὴν οἰκοδομήσας ἔνδοθεν καὶ παλάτια, ἐξ ὧν τὰ πλείονα κατελύθησαν. Σώζεται δὲ μέχρι τοῦ νῦν ὀλίγα, ἐξ ὧν ἐστὶν τὸ ἐπισκοπεῖον τοῦ κάστρου καὶ ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Δόμνου, ἐν ᾧ κατακεῖται ὁ αὐτὸς ἅγιος Δόμνος, ὅπερ ἦν κοιτῶν τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Διοκλητιανοῦ. Ὑποκάτω δὲ αὐτοῦ ὑπάρχουσιν εἰληματικαὶ

⁴ Usp. BASIĆ 2010: 68 i bilj. 9. Izlaganje nas je potaknulo da proširimo svoja istraživanja i ponudimo nove poglede na Porfirogenetove izvore i s njima povezanu problematiku. Oni su djelomice bili potaknuti i korespondencijom s dr. Tiborom Živkovićem (Istorijski institut SANU, Beograd), kojemu zahvaljujemo i na uvidu u rukopis članka „An unknown source of Constantine Porphyrogenitus“ prije nego što je bio objelodanjen.

καμάραι, αἴτινες ὑπῆρχον φυλακαί, ἐν αἷς τοὺς παρ' αὐτοῦ βασανιζομένους ἀγίους ἐναπέκλειεν ἀπηνῶς. Ἀπόκειται δὲ ἐν αὐτῷ τῷ κάστρῳ καὶ ὁ ἅγιος Ἀναστάσιος.

Grad Aspalatos, što se tumači kao mala palača, sagradio je car Dioklecijan. On mu služuše privatnom kućom, podignuvši u njem dvori i palače, koje se ponajviše razvališe. Učuvalo se do danas malo što, medju ovim gradski biskupski dvor i hram svetoga Dujma, u kome leži sam sv. Dujam, gdje bijaše ložnica istoga cara Dioklecijana. Odozdo su pako presvodjene komore, koje bjehu stražarnice, kamo zatvorahu nemilo mučene svece. Sahranjen je u tom gradu i sveti Anastazij. (DAI XXIX/237-245)

Κάστρον ἐστὶν πλησίον Ἀσπαλάθου, ὃ Σαλῶνα λέγεται, ἔργον Διοκλητιανοῦ τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἢ μὴν Ἀσπάλαθος καὶ αὐτὴ παρὰ Διοκλητιανοῦ ἐκτίσθη, καὶ τὰ αὐτοῦ βασιλικά ἐκεῖσε ἐτύγχανον, εἰς δὲ Σαλῶνα κατῴκουν οἱ τε μεγιστᾶνες αὐτοῦ καὶ τῶν ὄχλων ἱκανοί.

Ima grad blizu Spljeta imenom Salona (Solin), djelo cara Dioklecijana. Ali i sam Spljet sagradi Dioklecijan, i u njemu bijahu njegovi carski dvori, dok u Solinu nastavahu njegovi velikaši i dosta naroda. (DAI XXX/14-17)

Ἵτι ἡ τοιαύτη χώρα, εἰς ἣν οἱ Χρωβάτοι κατεσκηνώθησαν, ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἦν τοῦ βασιλέως τῶν Ῥωμαίων, ἐξ οὗ καὶ παλάτια καὶ ἵπποδρόμια τοῦ βασιλέως Διοκλητιανοῦ ἐν τῇ <τῶν> αὐτῶν Χρωβάτων χώρα μέχρι τῆς νῦν περισώζονται εἰς τὸ κάστρον Σαλῶνας πλησίον τοῦ κάστρου Ἀσπαλάθου. *Ova zemlja, u koju se nastaniše Hrvati, bijaše od početka pod vlašću romejskoga cara. Odtale se još u današnji dan čuvaju u zemlji Hrvata palača i hipodrom cara Dioklecijana u Solinu, blizu grada Spljeta. (DAI XXXI/26-30)*

Istraživanja i interpretacije T. Živkovića

U međuvremenu je u raspravi, objavljenoj u praškom časopisu *Byzantinoslavica* 2010. godine, T. Živković obradio pregršt relevantnih tema iz kompleksa pitanja koja se nameću iščitavanjem XXIX. poglavlja *DAI* naslovljenog „O Dalmaciji i narodima koji ju nastavaju“. To poglavlje, koje je zasnovano na nekolicini kronološki i žanrovski različitih vrela – a motivacija kojih je također bila heterogena – Živković je podvrgnuo iscrpnoj raščlambi, u pokušaju da ustanovi karakter upotrijebljenih izvora, identitet njihova autora te da podastre odgovarajuću interpretaciju. Živković tako vijest o Dioklecijanovoj kolonizaciji Dalmacije drži stvarnom, razumijevajući ju kao autentičnu tradiciju o naseljavanju veterana u toj pokrajini na razmeđu 3. i 4. stoljeća. Visoko, nadalje, vrednuje Porfirogenetovu vijest o Dioklecijanovoj emocionalnoj povezanosti s Dalmacijom, pretpostavljajući

joj zajedničko porijeklo sa zapisom o kolonizaciji Rimljana u Dalmaciju Dioklecijanova vremena. Prema Živkoviću, bila bi riječ o vrelu koje je, između ostalog, sadržavalo podatak o carevu dalmatinskom porijeklu, pri čemu bi rečenica *DAI* o posebnoj Dioklecijanovoj vezanosti uz ovu pokrajinu bila Porfirogenetova konjektura temeljena na izvornom zapisu jednakog sadržaja. Ovaj je, pak, do okrunjenog pisca mogao doprijeti preko čitava niza vrela, poglavito kasnoantičkoga postanka, preuzimanih kod srednjovjekovnih pisaca.⁵ No, nijedno sačuvano vrelo, bilo starije ili mlađe od Porfirogeneta, ne donosi vijest o nekoj kolonizaciji Italika koju bi u Dalmaciji proveo Dioklecijan. Takva ekskluzivnost Porfirogenetove vijesti među svim poznatim izvorima ovlašćuje autora na načelno moguć zaključak kako je riječ o podatku crpljenom iz nekog izgubljenog povijesnog izvora – „The settlement of Roman veterans was the practice of numerous Roman Emperors and Diocletian certainly was not an exception to this practice. However, as we said, it was only Constantine who mentioned the settlements of the Romans in Dalmatia during the rule of Emperor Diocletian. This exclusive information could mean that Constantine draw his information about Diocletian from a lost historical source.“⁶ Potraga za njim, koja slijedi, temelji se, dakle, jedino na povjerenju danom *DAI* XXIX/2-7 kao pozitivnom povijesnom podatku. U potrazi za najizglednijim kandidatom za provenijenciju vijesti, Živković se opredjeljuje za iščezle *Anale* Virija Nikomaha Flavijana (u. 394.).

U raščlambi drugoga dijela careve rečenice, posvećenog etimologiji dalmatinskih Romana, autorovi se zaključci podudaraju s onima recentne filološke egzegeze djela sve do točke valorizacije podataka. Naime, M. Lončar je 2002. godine zaključio kako je riječ o „*origo gentis* u jednoj rečenici“ koja je „potekla iz dviju činjenica, glasovne i povijesne veze imena *Roma* i *Romani*, i znanja o graditelju palače“,⁷ te kako su takve etimologije distinktivno obilježje upravo onih poglavlja *DAI* relevantnih za hrvatski povijesni prostor, XXIX. i XXXI. - XXXVI. (XXX. poglavlje i u tom je iznimka). Svako od njih tumači gotovo sve spomenute etnonime i ojkonime, a takvo sustavno etimologiziranje čini gotovo polovicu etimologija cjelokupnog spisa, što je u upadljivom nerazmjeru s malim prostorom koji unutar istoga zauzimaju navedena poglavlja. Jedna su od specifičnosti dalmatinskih poglavlja koja im, zajedno s još nekolicinom odlika, kompozicijskih i frazeoloških, utvrđuju jedinstven postanak, od ruke jednog pisca, kao i kompaktan unos, u manje-više neizmijenjenu obliku, u *DAI*.

Neovisno o Lončaru, Živković na istom tragu zaključuje da „The second part of this account, from οἱ καὶ Ῥωμαῖνοι, at the first glance, seems to be Constantine’s own interpretation. Namely, *Romaioi*, Ῥωμαῖτοι, was usual term which Byzantine writers

⁵ ŽIVKOVIĆ 2010: 131-132, bilj. 13 donosi citate većine njih.

⁶ ŽIVKOVIĆ 2010: 132.

⁷ LONČAR 2002: 116.

used to describe Christian subjects of the (Byzantine) Empire. Only in chapters 29 – 36, Constantine used the term Ῥωμαῖνοι, but in all other chapters of the *DAI* Ῥωμαῖοι was used. It is worth to mention that only in chapters 29, 30, 31, 32, 33, 35 and 36, he used both terms always relating it to the story of Diocletian's settlement of the Romans in Dalmatia. This rather unusual use of the two different terms with similar meaning could not be accidental and certainly was not due to the political conception of some specific chapters (29 – 36) of the *DAI*. The term Ῥωμαῖνοι is actually transliteration of the Latin name for Romans.⁸ Međutim, ondje gdje M. Lončar – po našem mišljenju vrlo ispravno – vidi „skraćenu“ *origo gentis* u biti pseudohistorijskog karaktera, T. Živković je skloniji vidjeti grčki prijevod latinskog predložka koji je sadržavao manje-više eksplicitnu formulaciju o stvarnoj Dioklecijanovoj kolonizaciji građana Rima u Dalmaciji, odbijajući gledište o Porfirogenetu kao autoru etimologije: „We have to assume, judging by the term Ῥωμαῖνοι used in this section (1.1) of chapter 29, that Constantine followed his Latin source. (...) It is by no means Constantine's interpretation.“⁹ Drži da su u njem Rimljani mogli biti okarakterizirani kao *cives Romanorum*, dok pri interpretaciji vremena radnje u argumentaciju uvodi novo tumačenje fraze μέχρι τῆς σήμερον („a nose to ime sve do dana današnjega“) kao doslovnog prijevoda latinskog izvornika *usque ad praesentem diem*. Takav oblik vremenske oznake upućivao bi, prema Živkoviću, na stariji izvor koji pisac koristi u odgovarajućem segmentu *DAI*, diferencijalno određen spram vremenske oznake μέχρι τοῦ νῦν: „When he used μέχρι τῆς σήμερον it would have revealed a situation contemporary to his source in that part of the *DAI*, and when he used μέχρι τοῦ νῦν, it would mean he was updating it to, then, most current style“.¹⁰

Isti izraz ponukao je Živkovića da u nastavku teksta (*DAI* XXIX/7-11) prepozna refleksi istog vrela, ovog puta u kontekstu dobrog stanja očuvanosti Dioklecijanove palače u vremenu kada je autor vrela sastavljao svoj zapis: „One should note that the palace was still well preserved, not μέχρι τοῦ νῦν, as Constantine usually referred to during his time, but μέχρι τῆς σήμερον“.¹¹ Kao potkrepu svom obrazlaganju autor je izdvojio izraz μέχρι τοῦ νῦν kojim je car-pisac nešto dalje (*DAI* XXIX/239-240) ponovno opisao Dioklecijanovo zdanje, sada kao markantnu razvalinu. Dobra ušćuvanost građevine u sprezi s usiljenim izričajem λόγου καὶ γραφῆς ἀπάσης ἐπέκεινα (autor smatra mogućim da je sastavljač *Epitome de Caesaribus*, preuzimajući Nikomahove *Anale*, preuzeo i njihov stil pisanja¹²) učvršćuje Živkovića u mišljenju

⁸ ŽIVKOVIĆ 2010: 133.

⁹ ŽIVKOVIĆ 2010: 134.

¹⁰ ŽIVKOVIĆ 2010: 134.

¹¹ ŽIVKOVIĆ 2010: 135.

¹² ŽIVKOVIĆ 2010: 136: „If the author used Nicomachus's work as a reference we could ask ourselves - had he copied Nicomachus' style, as well?“

da je Porfirogenetov nepoznati izvor izgubljeno djelo Nikomaha Flavijana, nastalo u vremenu kada je Dioklecijanova palača još bila u zadovoljavajućem stanju očuvanosti, tj. kada njena pojavnost još nije imala obilježje ruinirane starine.

Treći odjeljak ovog segmenta spisa (*DAI* XXIX/11-14) Živković raščlanjuje trojako: na ostatke Porfirogenetova latinskog izvora (istog onog koji je sadržavao obavijesti o Dioklecijanovu porijeklu i okolnostima ranijega dijela života, upotrijebljenog na početku XXIX. poglavlja), zatim Porfirogenetov vlastiti *aggiornamento* umetnut u rečenični sklop predloška (τὸ νῦν παρὰ τῶν Διοκλητιανῶν κατεχόμενον), te na zaključni dio o Dioklecijanu kao imenodavcu Dokleje (ᾧθεν καὶ τὴν ἑπωνυμίαν ‘Διοκλητιανοί’ καλεῖσθαι οἱ τῆς χώρας ἐκείνης ἐναπειλήφασιν), koji autor smatra piščevom samostalnom etimološkom interpretacijom proizišlom iz poznavanja vrela o carevu zavičaju. Živković cara-pisca drži jedinim autorom koji donosi podatak o Dioklecijanu kao graditelju Dokleje,¹³ što ga navodi na zaključak da sklop Ἀλλὰ καὶ τὸ κάστρον Διόκλεια, (...), ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Διοκλητιανὸς ᾠκοδόμησεν pripada grčkoj preoblici poglavitoga Porfirogenetova latinskog izvora o Dioklecijanu.

Zaključno, u strukturi XXIX. poglavlja *DAI* Živković naslućuje korištenje trima različitim izvorima, „at least three major sources“,¹⁴ usmjeravajući pažnju na onaj koji je sadržavao informacije o caru Dioklecijanu. Pledira za njegovo poistovjećivanje s *Analima* Virija Nikomaha Flavijana, kojima pripisuje stilske karakteristike i sadržajne fokuse (zavičaji careva, pozadina njihova uspona na prijestolje i okolnosti njihova privatnog života) *grosso modo* podudarne onima koje očituju *Epitome de Caesaribus* – „If *Epitome de Caesaribus* depends largely on Nicomachus’s work, and since we know what kind of interests the author of the *Epitome* expressed, then we must assume that stylistically Nicomachus was not too far from the *Epitome*. The author of the *Epitome* was interested mostly in the birthplaces of the Emperors, their origin and their private lives. It means that Nicomachus was interested in these facts, too.“¹⁵ Živković nudi i rekonstrukt predmetnog dijela izgubljenog Flavijanova teksta: *Diocletianus oriundus est Dalmatia quam terram multum dilexit. Pater eius Anullini senatoris libertinus, mater autem Dioclea oriunda fuisse creditur. Idem opipidum Diocletianus in honorem matris reaedificavit. [...] Aedificavit etiam palatium in civitate Aspalathi, et sub eadem civitate est civitas ad mare sita, quasi media Constantinopolis magnitudine, tali pulchritudine quam nec ullo stilo nec lingua ulla describi possit. Licet multi anni peracti sint, vestigia antiqui luxus usque ad praesentem diem manent. Palatio constructo Diocletianus multitudinem hominum*

¹³ ŽIVKOVIĆ 2010: 137: „The statement that Emperor Diocletian founded the city of Dioclea was recorded by Constantine Porphyrogenitus for the first time“.

¹⁴ ŽIVKOVIĆ 2010: 140. Ostali izvori za XXIX. poglavlje *DAI* koje autor rekonstruirao nisu predmet ovog rada.

¹⁵ ŽIVKOVIĆ 2010: 140.

tam nobili, quam ignobili genere, Roma deduxit. Ipsos Salonae collocavit, quo etiam nunc vivunt..., uz napomenu da je „highly probable that some other sections, which should contain description of Diocletian’s physical appearance and some of his daily habits or moralization of his character, also were part of this text“.¹⁶

Živkovićev prijedlog je svakako primamljiv, no – upravo zbog toga što postulira najraniji kasnoantički opis Dioklecijanove palače – prije njegova usvajanja valja s oprezom provjeriti održivost čitave argumentacije. Njeno potpuno uvažavanje, naime, počiva na pojedinačnom prihvaćanju čitavog niza premisa u argumentacijskom slijedu, od kojih su neke više, a neke manje uvjerljive.

Analiza Živkovićevih istraživanja

Razlika među frazama μέχρι τῆς σήμερον i μέχρι τοῦ νῦν kod Porfirogeneta potaknula je T. Živkovića da ih provenijencijski i kronološki distingvira. Potonja bi se odnosila na događaje suvremene Konstantinu VII., dok bi prva spomenuta vremenska oznaka pripadala vremenu na koje se referira carev izvor upotrijebljen u pripadajućem odsjeku teksta. Dokaznu snagu argumenta unekoliko je relativizirao sâm autor, naznačujući da sintagma μέχρι τῆς σήμερον može nositi dvojako značenje, referirajući na suvremenost pisca jednako kao i na suvremenost njegova vrela – „The general conclusion could be that the phrase μέχρι τοῦ νῦν always refers to Constantine’s time, while the phrase μέχρι τῆς σήμερον could have double meaning“.¹⁷ Štoviše, čini se vjerojatnijim interpretirati ju – barem u ovom slučaju – kao piščevo etimološko objašnjenje etnografske osobitosti stanovnika dalmatinskih gradova sredinom 10. stoljeća, Romana, koji su njegovali taj naziv kao navlastito etničko ime, dijelom vjerojatno i kao izraz konteksta njihova sve autonomnijeg političkog razvitka pod formalnom carskom vlašću.¹⁸ To je, sudeći

¹⁶ ŽIVKOVIĆ 2010: 140, 141.

¹⁷ ŽIVKOVIĆ 2010: 135, bilj. 37.

¹⁸ Usp. KATIČIĆ 1993a [1988]: 138 i ANČIĆ 2011: 239: „I autor ‘Spisa’, kao i autor redaktorsko-uredničkih komentara u tekstu ‘O Dalmaciji’, uložili su mnogo truda kako bi prikazu političkih odnosa na prostoru rimske Dalmacije dali jasno etničko objašnjenje. I jedan i drugi razvijaju pripovijedanje o podrijetlu tamošnjih ‘Romana’ – oni su potomci Rimljana koje je doveo još car Dioklecijan, pa se tako razlikuju i od Romajaca, podanika carske vlasti, i od Slavena koji su se tu poslije naselili. Postavka prema kojoj su oba autora u tome pripovijedanju imala na umu činjenicu da su u rimskoj Dalmaciji u doba Carstva doista naseljeni brojni veterani čini se, ali tek i samo na prvi pogled, uvjerljivom, no neovisno o tomu pravi bi smisao (etničkoga) razlikovanja Romana i Romajaca trebalo tražiti drugdje. Mislim pritom prije svega na činjenicu da su stanovnici gradova na istočnoj obali Jadrana već od IX. stoljeća, poput stanovnika mletačkih laguna, realno oblikovali autonomne političke strukture nad kojima carska vlast u Konstantinopolju više nije mogla uspostaviti trajnu izravnu kontrolu, nego je samo mogla računati na njihovu simboličku podređenost.“ Ovome treba dodati da ni u najnovijem pregledu povijesti kolonizacije veterana koju je na istočnom Jadranu provodila rimska država nema naznaka o takvim Dioklecijanovim aktivnostima – usp. ФЕРЯНЧИЋ 2002.

po svemu, i razlog zašto je pojam *Romani* za stanovnike bizantske Dalmacije iz XXX. poglavlja sustavno uklonjen – predstavljali su potencijalnu ideološku prijetnju Bizantincima kao ekskluzivnim nositeljima ideologema *romanitas*.¹⁹ Radi se, dakle, o njegovanju zasebnoga kulturnoetničkog karaktera prepoznatljivog, između ostalog, u krovnom terminu „Romani“, za stanovništvo tek naknadno postupno demografski asimilirano s pridošlicama. Prividna, pak, kolizija između dvaju spomena Dioklecijanove palače u XXIX. poglavlju, vezanih uz različite oznake vremena, μέχρι τῆς σήμερον (*DAI* XXIX/6-7 i 9-10) i μέχρι τοῦ νῦν (*DAI* XXIX/239-240) na prvi pogled doista potkrepljuje stajalište o dva različito uvjetovana pogleda na građevinu, od kojih bi prvi odgovarao vremenu vrela, a drugi Porfirogenetovu vremenu. No, uz već ocrtanu slabost u dokazivanju dosljedne i jednoznačne porabe spomenutih izraza unutar careva spisa, uvidom u oba navedena spomena Dioklecijanove palače u istom poglavlju pokazuje se također i da stvarne kolizije među dvama opisima zapravo nema: poništava ju dodatak κῶν ὁ πολὺς χρόνος αὐτὰ κατηγάλωσεν – „mada ju je dugo vrijeme istrošilo“, čime se praktički izjednačava dojam koji građevina ostavlja na oba mjesta u narativu. Prežici građevine su u podjednakom stanju – oni su, izričito, λείψανα, ὀλίγα. Time se u konačnici dovodi u pitanje i opravdanost viđenja opozicije μέχρι τῆς σήμερον – μέχρι τοῦ νῦν, jer je na oboma citiranim mjestima percepcija stare palače kao oštećenog relikta zapravo izjednačena. Previdene su, dakle, određene činjenice koje govore protiv Živkovićeva zaključka.

Naposljetku nije sasvim razumljivo zašto Živković eksplicitno odbija svaku tradiciju o poveznicama Dioklecijana i Dokleje stariju od Porfirogenetova spisa, pošto i sâm navodi citat *Epitome de Caesaribus*. Štoviše, prema Živkovićevu shvaćanju, „since *Epitome de Caesaribus*, composed around 395, did not mention this information, it could mean that Constantine took it from his, as we assume, main Latin source about Diocletian“.²⁰ Dok bismo se, dakle, mogli složiti s autorovim mišljenjem o prvom dijelu ovoga rečeničnog razdoblja kao ostatku starijeg izvora, pa i s onim o umetku o Dukljanima kao izvornom pojašnjenju, glosi iz Porfirogenetove suvremenosti, njegovi zaključci o identifikaciji i dataciji spomenutog izvora, mimoilazeći *Epitome de Caesaribus*, oduzimaju čvršće uporište dokazivanju, ne rezultiravši nedvojbeno prihvatljivim rezultatom. Otklanjanje ovoga važnog kasnoantičkog vrela rezultira stvaranjem iskrivljene slike o strukturi XXIX. poglavlja *DAI*, pošto se i biografski podaci o Dioklecijanu i izvođenje etimologije zaista mogu povezati s *Epitome de Caesaribus*. Time se, s jedne strane, uklanja potreba da se za navedene biografske podatke traži zaseban izvor (bio to Nikomah Flavijan ili ne), kao i da se etimologiziranje pripiše mentalnim

¹⁹ HOWARD-JOHNSTON 2001: 323 i bilj. 64.

²⁰ ŽIVKOVIĆ 2010: 137.

navikama autora *De administrando imperio*. Ne postoji, uistinu, niti jedan valjani razlog zbog kojeg bi se trebalo zaključiti da je "Porfirogenet" za podatak o Duklji koristio Nikomahove anale.

Dokazivanje sličnosti između *DAI* i *Epitome de Caesaribus* te, posljedično, između *Epitome de Caesaribus* i Nikomahovih *Anala*, vjerojatno je najteže održiv dio Živkovićeva razlaganja.²¹ Povezivanje pompoznog stila primijenjenog pri opisu Dioklecijanove palače u *DAI* XXIX/9 (παλάτια ἐδείματο λόγου καὶ γραφῆς ἀπάσης ἐπέκεινα) s jednakim obilježjima jezika nepoznatog sastavljača *Epitome de Caesaribus* (Epit. de Caes. 42, 14: *Stabant acervi montium similes, fluebat cruor fluminum modo*) kao karikom između Porfirogenetova spisa i Nikomahovih *anala*, nadilazi prihvatljiv spoznajni slijed. Postojanje određenih sintaktičkih sličnosti između dva izvora ne implicira samo po sebi njihovu izravnu povezanost: ta bi se tvrdnja pokazala opipljivijom jedino u slučaju kada bi bilo kronološki moguće da se jedan izvor upire o drugi te kada bi bilo dokazivo da sekundarni izvor iz primarnoga preuzima podatke o istom događaju (ili da se sporni tekst nalazi u dijelu sekundarnog izvora za koji je moguće statistički pouzdano utvrditi da mu je dominantni predložak upravo primarni izvor). Uz to što vjerojatno nikada neće biti moguće dokazati da *DAI* i *Epitome de Caesaribus* vjerno reproduciraju stilske karakteristike nestalih *anala* Nikomaha Flavijana na mjestima gdje se pretpostavlja da ih koriste, ovako impostirana teza susreće se u dokaznom postupku i s drugim, jednako ozbiljnim poteškoćama, na koje ćemo se osvrnuti u sljedećim recima.

„*Epitome de Caesaribus*“ i njeni izvori. Zaključak

Nepoznatog epitomatora dugo se poistovjećivalo sa Sekstom Aurelijem Viktorom ili njegovim krugom („Pseudo-Aurelije Viktor“), no pažljivom analizom transmisije teksta *Epitome de Caesaribus* koju je proveo J. Schlumberger potpuno je odbačena svaka veza djela s ovim autorom.²² Jedina poveznica dvaju povjesnika koje dijeli kronološki jaz od barem tri desetljeća nalazi se u činjenici što epitomator uistinu koristi Viktorovu *Liber de Caesaribus* unutar prvog odsječka svoga djela kao jedan od primarnih izvora. *Epitome de Caesaribus* može se, naime, podijeliti na približno četiri različita odsjeka, ovisno o

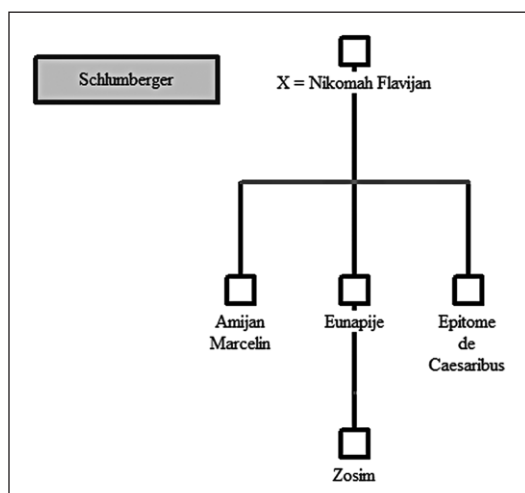
²¹ ŽIVKOVIĆ 2010: 136: „There is an interesting suggestion about the style of the writer of the *Epitome de caesaribus*, the style that was pompous, forced: *fluebat cruor fluminum modo; stabant acervi montium similes*. If the author used Nicomachus' work as a reference we could ask ourselves - had he copied Nicomachus' style, as well? If this sentence was taken from Nicomachus, as well as the statement that Emperor Diocletian settled the Romans in Dalmatia, then Constantine's source on Salona, Emperor Diocletian and his palace, was not posterior to 394.“

²² SCHLUMBERGER 1974: 1-16; usp. također BARNES 1976: 259. O historiografskoj djelatnosti i političkoj karijeri Aurelija Viktora v. BONAMENTE 2003: 91-92.

gradivu na koje je položen naglasak te o upotrijebljenim izvorima. Tako prvih jedanaest poglavlja, posvećenih vladavinama careva od Augusta do Domicijana, čine prvi odsjek, zatvorenu cjelinu za čiju su homogenost karakteristične pažnja posvećena jedino prvim dvjema dinastijama carskog Rima te dosljedno korištenje nekolicinom izvora. Među njima su na prvom mjestu Aurelije Viktor te, indirektno preuzeti, dijelovi Svetonijevih biografija odgovarajućih careva; treći korišten izvor koji se može čvršće raspoznati u ovom odsjeku jest tzv. *Kaisergeschichte* (v. *infra*).

Zaključno s 11. poglavljem *Epitome de Caesaribus* te izvješćem o Nervinu ustoličenju zaključuje se i epitomatorovo služenje Aurelijem Viktorom; njime se u poglavljima koja slijede kao predloškom autor koristio samo vrlo, vrlo rijetko. Njegovo mjesto u drugom odsjeku *Epitome de Caesaribus* (poglavlje 12-23) zauzeo je, primjerice, Eutropijev *Breviarium* te *Historia Augusta*. U kontekstu razmatranja tekstualne transmisije Porfirogenetovih vrela, posebnu pozornost treba usmjeriti onom segmentu *Epitome* koji sadrži biografske podatke o Dioklecijanu. To je četvrti i posljednji odsjek teksta (poglavlje 39-46), koji kronološkim rasponom pokriva razdoblje od početka Dioklecijanova dominata (284.) do Valentove smrti kod Hadrijanopola (378.). On je, kako će se vidjeti, vrlo ilustrativan i po pitanju odnosa čitave *Epitome de Caesaribus* prema djelu Nikomaha Flavijana kao jednom od postuliranih izvora. Analizom spomenutih poglavlja Schlumberger je pokazao kako ona u nezanemarivom postotku konkordiraju s uščuvanim dijelovima *Rerum gestarum libri XXXI* Amijana Marcelina (325/330. – nakon 391.), kao i – u većoj mjeri, te jednako upadljivo – s *Novom povijesti* (*Ἰστορία Νέα*) povjesničara Zosima (kraj 5. – poč. 6. st.). Budući da po važećem *communis opinio* Zosim uglavnom vjerno reproducira ranije djelo grčkog povjesničara Eunapija iz Sarda (oko 347/348. – oko 414.), Schlumberger je pretpostavio postojanje zajedničkog izvora iz kojeg su, neovisno jedan o drugomu, crpili Amijan Marcellin, Eunapije (i preko njega Zosim) te nepoznati epitomator (Sl. 1).²³ Barnes se založio za još jednostavnije rješenje, uklonivši iz jednadžbe Schlumbergerov izvor „x“ i pretpostavivši da je zajednički izvor Amijanu, Zosimu i anonimnom epitomatoru sâm Eunapije (Sl. 2), što nije u proturječju s povremenim posuđenicama iz Amijanovih knjiga koje se očituju u *Epitome de Caesaribus*.

²³ SCHLUMBERGER 1974: 183-232. BARNES 1976: 264 i d. Sažet prikaz tekstualnih odnosa Eunapije – Zosim – Amijan Marcellin donosi BOWERSOCK 1978: 7-8.

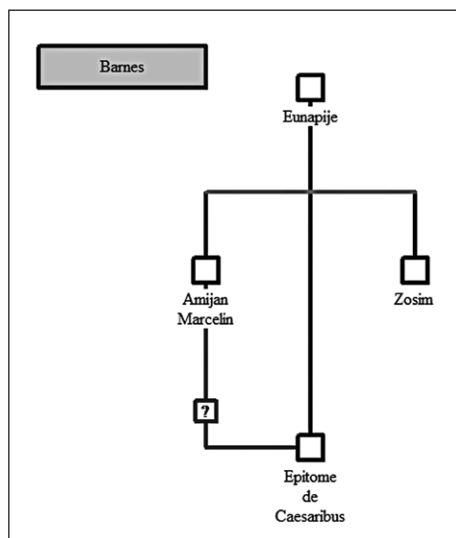

Slika 1.

Derivacija iz Amijanova djela tekla je paralelno s izravnim preuzimanjem Eunapija, tako da je Eunapijev tekst do autora *Epitome de Caesaribus* stigao u dva oblika: integralnom, po ugledu na sâm izvorni grčki predložak, i prerađenom, filtriranom u sklopu Amijanovih *Res gestae* koje su u *Epitome de Caesaribus* ostavile i tragove izvornoga Amijanovog doprinosa. Schlumbergerovo gledište o istovremenom preuzimanju podataka iz nepoznatog vrela u *Res gestae*, Eunapijevu *Povijest* i *Epitome de Caesaribus* počivalo je uglavnom na konvencionalnoj dataciji Eunapijeva djela u 395. godinu, što bi značilo da su sva tri autora koja su stvarala svoja djela tijekom prve polovice 90-ih godina 4. stoljeća imala na raspolaganju isti izvor. U tom bi slučaju doista bilo kronološki nemoguće da Amijan Marcelin i autor *Epitome de Caesaribus* konzultiraju Eunapijevo djelo, nastalo nakon Amijanovih *Res gestae* te približno iste godine kada i *Epitome*. No, Barnes je s uspjehom pokazao kako je prvo izdanje Eunapijeve *Povijesti* kompletirano s bitkom kod Hadrijanopola 378. godine kao posljednjim spomenutim događajem, što znači da treba napustiti konvencionalnu dataciju u 395. godinu.²⁴ Time je Schlumbergerovom prijedlogu oduzeta

²⁴ BARNES 1976 je na taj način revidirao postavke CHALMERSA 1960: 152 i d., koji je (uz NORMAN 1957) prvi eksplicitnije doveo u vezu dvojicu povjesnika, pri čemu je bio primoran pretpostaviti – vodeći se konvencionalnom datacijom prvog izdanja Eunapijeve *Povijesti* – da je ova izlazila u etapama, sukcesivno. Revidiranje datacije učinilo je pribjegavanje ovakvom rješenju nepotrebnim. Propuštanje problematiziranja datacije Eunapijeve *Povijesti* je, kako ističe BOWERSOCK 1990: 246-247, jedan od rijetkih nedostataka sinteze J. Matthews-a iz 1989., koji registrira problem, ali ne posvećuje pozornost njegovu rješavanju. LIEBESCHUETZ 2003: 180-184 donosi niz novih i uvjerljivih argumenata u prilog dataciji prvog izdanja Eunapijeve *Povijesti* oko 379. godine. Uz ovakvu dataciju pristaje i BOWERSOCK 1978: 7-8 i bilj. 10. Usp. suprotno gledište: GOULET 1980: 66, bilj. 42 i 43, 72. Uz argumente Barnes-a, Liebeschuetza,

dokazna snaga, a Amijan Marcelin, Zosim i anonimni epitomator su spram Eunapija postavljeni u neusporedivo logičniji odnos, istovremeno ovakvom filijacijom objašnjavajući sličnost čitavih odlomaka *Epitome de Caesaribus* s Eunapijevom *Povijesti*.

Slika 2.

Schlumbergerov spomenuti izvor „x“, čiju je upotrebu postulirao u ovom kao i u prethodnim trima odsjecima *Epitome de Caesaribus*, anali su Virija Nikomaha Flavijana, isto djelo čije je korištenje pri sastavljanju *DAI* dokazivao T. Živković. Ovakva identifikacija izvora, kako je pokazao Barnes, počiva na Schlumbergerovoj konvencionalnoj dataciji Eunapija te zastarjeloj i potpuno neispravnoj dataciji zaključenja Nikomahovih *Anala* (382. - 383.), što mu je i omogućilo da postulira kako su potonji mogli biti uzorom kako Eunapiju, tako i Amijanu Marcelinu. Međutim, novo datiranje Eunapijeva djela i preciziranje datacije Nikomahovih *Anala* čine prvo sedamnaest godina starijim, a drugo najmanje osam godina mlađim no što je smatrao Schlumberger, pa ovako uspostavljena kronologija potpuno isključuje mogućnost da su Nikomahovi *Anali* bili izvorom Eunapijevoj *Povijesti*, a možda i Amijanovim *Res gestae*.

Bowersocka, Chalmersa i Normana – koje ovdje nije bilo moguće u cijelosti prepričati – treba svejedno napomenuti kako je pretežiti dio Eunapijeve *Povijesti* izgubljen; ono što je sačuvano došlo je do suvremenosti u obliku ekscerpata ili unosâ u srednjobizantska djela leksikonskog karaktera te iznosi približno jednu petnaestinu cjelokupnog djela. Upravo zato što su od Eunapijeve *Povijesti* ostali samo fragmenti rekonstruirani iz drugih djela, teško je sa sigurnošću utvrditi je li ona uključivala događaje iz 390-ih godina. Uz to, valja primijetiti da je djelo Amijana Marcelina također zaključeno bitkom kod Hadrijanopola (kao posljednjim događajem Valentove vladavine), ali je sâm tekst redigiran i objavljen tek 390. ili 391. godine. Za ovakvo datiranje Amijanova djela v. Cameronovu recenziju Symeove knjige – CAMERON 1971: 259-262.

Druge dvije poteškoće Schlumbergerove teze koje je istaknuo Barnes žanrovskog su i strukturalnog karaktera. Naime, njemački je povjesničar implicirao kako Nikomahovo djelo sadrži povijest careva,²⁵ mada historiografska vrsta kao i svjedočanstvo same *Epitome de Caesaribus* (48, 11-12) sugeriraju da je povjesnik djelo posvetio najvjerojatnije prošlosti Republike. Iako *Epitome de Caesaribus* ne potvrđuje izrijekom da je Teodozije I. crpio primjere upravo iz Nikomahova spisa, ipak daje naslutiti ponešto o vladarevom historiografskom ukusu. Naime, Teodozije Veliki, kojemu su izgubljeni *Anali* bili posvećeni i koji bijaše *diligens ad noscenda maiorum gesta*, preferirao je štivo o ranijim, nesuvremenim razdobljima povijesnog razvitka: *E quibus non desinebat exsecrari, quorum facta superba crudelia libertatique infesta legerat, ut Cinnam Marium Syllamque atque universos dominantium, praecipue tamen perfidos et ingratos.*²⁶ Kako vidimo, *exempla* kojima se vladar vodio uglavnom potječu iz razdoblja Republike (Cina, Marije, Sula), tako da se čini dopuštenim pretpostaviti kako je pisac *Anala* vjerojatno prilagodio svoje djelo ovim carskim kriterijima; okolnost, pak, što je Flavijanov vlastiti sin zajedno s Kvintom Aurelijem Simahom priredio novo izdanje Livijeve povijesti također ukazuje na interes za razdobljem rimske države koje je prethodilo principatu i dominatu. Riječima T. D. Barnes: „We simply do not know what Flavianus’ lost work contained: the suggestion that it dealt with the Roman Republic rather than recent imperial history has more in its favour than Paschoud allows, not least its title: following an established academic tradition, Servius defined *annales* in contradistinction to *historia* as non-contemporary history (on Aen. 1.373: ‘eorum temporum quae aetas nostra non novit’)“.²⁷ Riječju, Nikomahovi *Anali*, sudeći po svemu, ipak nisu obrađivali razdoblje 4. stoljeća, te se ukupno u tom pogledu još uvijek najuravnoteženijim doima zaključak B. Crokea kako „much scholarly energy has been devoted to divining connections and to disinterring fragments of lost historians in later writers. Sometimes the results are useful (e.g., the so-called *Kaisergeschichte*), but otherwise entirely dubious, such as attempts to locate traces in later writers of the lost *Annales* of Nicomachus Flavianus and then make assumptions about the work“.²⁸

²⁵ SCHLUMBERGER 1974: 233-248.

²⁶ *Epitome de Caesaribus*, 48, 11-12 – SABBAH 2003: 36-37. Također BURGESS 2005: 168-169, bilj. 13, koji upozorava da je jedan od Nikomahovih daljih potomaka, Kvint Aurelije Memije Simah, napisao *Rimsku povijest (Historia Romana)* u sedam knjiga, izrijekom oponašajući svoje *parentes*. Šire o problemu: VERBRUGGHE 1989: osobito 195-198 i 222, gdje je autor pokazao kako „žanrovsku“ distinkciju između *annales* i *historia* u rimskoj historiografiji u stvari duguje povjesničarima 19. stoljeća, dok su dva spomenuta pojma i u ranoj i u kasnoj antici bili sinonimi, tako da su rasprave na tu temu poput one koju je otvorio SCHLUMBERGER 1985 zapravo suviše. Bez jasnih zapisa iz vremena o sadržaju nekog antičkog povjesničkog djela, ne možemo na temelju generičkih naziva poput *annales* saznati ništa o njihovoj strukturi, stilu ili povijesnom razdoblju koje obrađuju.

²⁷ BARNES 2004: 123. Šire o problemu: SCHLUMBERGER 1985.

²⁸ CROKE 2007: 568.

Drugi prigovor odnosi se na pretpostavljeno korištenje jednim te istim izvorom u svima četirima odsjecima epitomatorova spisa, koji je očigledno ipak varirao vrela kojima se koristio. Zadržku je Schlumberger nastojao nadoknaditi argumentacijom koja je trebala pokazati ujednačenost jezičnih karakteristika izvora „x“ (*Anala* Nikomaha Flavijana) unutar svih odsjeka. Time je problem prenio na morfološko-stilsku razinu, prešutno inzistirajući na pretpostavci da je epitomator reproducirao ne samo sadržaj, tj. faktografske podatke izgubljenog nam predloška, već i njegov specifični izričaj. Treba se u cijelosti suglasiti s Barnesom koji ovakvu argumentaciju karakterizira kao „unverifiable and dubious“. U dobro potkrijepljenim slučajevima kada je neporecivo koristio sadržaj nekog starijeg autora, primjerice Aurelija Viktora unutar prvog odsjeka, epitomator je uz očigledna suglasja u sadržaju pokazao gotovo posvemašnju neusklađenost s izričajem predloška, tako da bi pretpostaviti da je na drugačiji način pristupao izvoru „x“ (čak i kad bi postojanje tog izvora bilo moguće dokazati) doista značilo odlaziti *ultra crepidam*.

Ukupan rezultat raščlambe Barnes a i drugih ne ide, dakle, u prilog identifikaciji Nikomahova djela ni s jednim od izvora kojima se 395. godine služio nepoznati epitomator.²⁹ Valja naglasiti da Barnes ostavlja otvorenom mogućnost da je u ovako impostiranoj filijaciji između Amijana Marcelina i anonimnog epitomatora mogla postojati još jedna, nepoznata karika; i doista se *Anali* Nikomaha Flavijana kronološki mogu uklopiti u tu sliku, jer su nastali neposredno nakon (ili, vjerojatnije, istovremeno s) *Res gestae* Amijana Marcelina, između 391. i 392. godine.³⁰ Minucioznom raščlambom gradiva vezanog uz Flavijana sačuvanog u Teodozijevo zakoniku,

²⁹ Usp. BURGESS 1995: 124, bilj. 48: „Schlumberger, *Epitome de Caesaribus*, does in fact invoke another now lost source, the *Annales* of Nicomachus Flavianus (...), but this is otiose (since we do not know the exact content of the *KG* or anything about the *Annales*) and multiplies unknowns beyond any reasonable control.“

³⁰ BARNES 1976: 265 i T. 4. Ovaj *historicus disertissimus*, kako ga naziva suprug njegove unuke Kvint Fabije Memije Simah u posthumnom natpisu posvećenom *proscero optimo* oko 401. godine (CIL VI, 1782; *causa occasionalis*: bračno povezivanje dviju moćnih senatorskih obitelji), kompromitirao se potkraj svoje karijere pred legitimnom teodozijanskom dinastijom pristavši uz uzurpatora Eugenija (392. - 394.). Nakon poraza i smrti potonjega u bitci na Frigidu (5. rujna 394.), Flavijan je, prema Rufinu (*Historia ecclesiastica* 2.33), završio svoj život samoubojstvom, iako je prema istom izvoru njegova upletenost u Eugenijevu uzurpaciju bila svedena na mjeru koja je svejednako omogućavala miran povratak Teodoziju I. (*post aiam magistri horum et doctores errorum praecipueque Flavianus plus pudoris quam sceleris reus cure potuisset evadere eruditus admodum vir, mereri se mortem pro errore iustius quam pro crimine iudicaverit*). Trideset i sedam godina nakon smrti Nikomah Flavijan je rehabilitiran, po svemu sudeći zalaganjem unuka Apija Nikomaha Dekstera, naručitelja kipa i popratnog natpisa kojima je na Trajanovom forumu komemorirao zaslužnog pretka, istovremeno prenoseći tekst carskog dekreta kojim su suvladari Teodozije II. i Valentinijan III. izvršili *restitutio pristini honoris inlustris et sanctissimae aput(!) recordationis Flaviani Senioris* (CIL VI, 1783). Spomenuti Flavijanov potomak tada je vršio službu prefekta pretorija Italije, Ilirika i Afrike, što je zacijelo utjecalo na uspješnost postupka rehabilitacije. Ova epigrafička svjedočanstva omogućuju rekonstrukciju Flavijanovog *cursus honorum*, istovremeno dajući za sada jedine podatke

R. Malcolm Errington precizirao je vremenski raspon u kojem su Nikomahovi *Anali* nastajali: između svibnja 391. i srpnja 392. godine.³¹ Prevaga žanrovske neusklađenosti s pretpostavljenim gradivom u kombinaciji s ponešto „gustom“ kronologijom nastanka odnosnih djela (Amijan Marcelin 390./391., *Epitome de Caesaribus* 395., Nikomahovi *Anali* najranije 391., najkasnije 392. godine), dakle, gotovo posve dokida mogućnost da su se *Epitome de Caesaribus* oslanjale na izgubljeno povijesno djelo rimskog aristokrata, a ovo opet na djelo Amijana Marcelina.

Ono što ipak posebno začuđuje jest neopterećenost s kojom su se proizvoljno donosili zaključci o pojedinim „posuđenicama“ iz Nikomahova djela, kao i „potvrđama“ da je određena vijest preuzeta upravo iz izgubljenih anala tog povjesnika. Takav postupak stvaranja okosnice za dalekosežne zaključke u potpuno nesačuvanom povijesnom dijelu R. W. Burgess je nedavno primjereno okarakterizirao kao „small cottage industry that has grown up around Flavianus' history“.³² Doista, osim

o njegovu historiografskom djelu. Kasniji, naime, od dvaju natpisa sadrži obavijest o analima (*annales*) *quos consecrari sibi a quaestore et praefecto suo* Teodozije I. Veliki (379. - 395.). Nastali su, dakle, prije nego se Nikomah odmetnuo k protucaru Eugeniju, a u vrijeme kada je povjesničar obnašao funkciju Teodozijeva *quaestor intra palatium* (CIL VI, 1783 naziva ga *quaestor aulae divi Theodosi*) te prefekta pretorija Ilirika i Italije. Čini se da je upravo težnja k višim častima, a ne toliko osobne poganske preferencije, motivirala Nikomaha Flavijana da se u odsudnom trenutku nakon prijeko smrti zapadnorimskog cara Valentinijana II. (15. svibnja 392.) stavi na stranu pretendenta Eugenija. Tada je tekla druga godina Flavijanove službe prefekta pretorija, koja je naprasno prekinuta kada je Teodozije I., neposredno po primitku vijesti o Valentinijanovoj smrti, na taj položaj imenovao drugu osobu, izvjesnog Apodemija, očigledno pod dojmom ambicija Arbogasta i njegova štićenika Eugenija, ali možebitno i nepovjerenja spram Flavijanove lojalnosti u novonastaloj situaciji. Sastavljanje *Anala* i njihovu posvetu Teodoziju moguće je, dakle, datirati isključivo prije nego se Flavijan odmetnuo od ovoga cara, tijekom kratkog razdoblja kada je (po prvi put) vršio službu prefekta pretorija, od ranije noseći naslov *quaestor intra palatium*: riječ je o dvogodišnjem razdoblju između 391. i 392. godine. (Ovaj je vremenski lúk moguće dodatno kronološki suziti uzmemo li u obzir da *Anali* gotovo sigurno prethode Apodemijevom imenovanju prefektom, a možda i smrti Valentinijana II. u svibnju 392.) Neće stoga biti moguće prihvatiti mišljenje FESTYJA 1997: 469, bilj. 11, koji tvrdi da „Aurélius Victor est préfet de Rome en 388-389, au moment où Nicomaque rédige ses *Annales*“, samo kako bi dokazao da je Flavijan rabio djelo Aurelija Viktora. Neposredno po Eugenijevu ulasku u Italiju u proljeće 393. godine, Flavijana zatječemo u njegovom krugu; tada ponovno biva imenovan za prefekta pretorija Ilirika i Italije, dok je 394. godine biran za konzula *sine collega*. Ni jedna od ovih funkcija nije mu bila priznata od strane legitimnog cara Teodozija. O Nikomahovoj biografiji usp. O'DONNELL 1978, MALCOLM ERRINGTON 1992, KUHOFF 1997, ROHRBACHER 2002: 106-107. O bitci na Frigidu v. BRATOŽ 1994 i SPRINGER 1996.

³¹ MALCOLM ERRINGTON 1992: 444-453. Vidi i prethodnu bilj.

³² BURGESS 2005: 168. Simptomatična je, na primjer, čitava rasprava posvećena „početku i kraju *Anala* Nikomaha Flavijana“ – usp. FESTY 1997. Također RATTI 1997 i RATTI 1999. Ipak, rasprava o strukturi i sadržaju Nikomahovih *Anala* ni izdaleka se ne može smatrati završenom. Iako je gotovo pouzdano da se pojavio prekasno (390./392.) da bi izvršio iole značajan utjecaj kako na Amijana tako i na prvo izdanje Eunapija (378./379.), ne bi trebalo *a limine* odbacivati postojanje jednog narativnog vrela poganske provenijencije koje je bilo uključeno u Eunapijeve izvore. Usp. SCHLUMBERGER 1985, BLECKMANN 1991, LIEBESCHUETZ 2003: 198 i bilj. 110.

same činjenice o njihovom postojanju, identitetu autora i približnom vremenu sastavljanja, ne raspoložemo nikakvim drugim podacima o *Analima*: jesu li prikazivali povijest Republike ili Carstva (ili obaju razdoblja), koji su kronološki raspon pokrivali svojim sadržajem, koliko su bili opsežni, kakav je žanrovski pristup autor primijenio u naraciji, kakvi su bili njegovi historiografski kriteriji.³³ Moguće je, bez pretjerivanja, konstatirati da o *Analima* Nikomaha Flavijana moderna historiografija nema upravo nikakvih relevantnih saznanja. Drugim riječima, sve što je o vezi tog djela s drugim sačuvanim ili rekonstruiranim kasnoantičkim povjesnicama postulirala dosadašnja literatura, ne može se čak podvesti ni pod domenu hipoteze, već jedino spekulacije. U svemu, dakle, čini se da je jedini razlog zašto je Nikomahovo djelo bilo identificirano kao izvor pojedinim sačuvanim povijesnim narativima bio taj što je ono jedino i stajalo na raspolaganju povjesničarima i filolozima, u neprekidnoj potrazi za „izvorom-karikom“. Ali, gola činjenica što se – osim na komemorativnom natpisu iz Rima – nisu sačuvale vijesti o nekim drugim povijesnim sastavcima ne ovlašćuje nas da fantomske *Anale* poistovjećujemo s predloškom ovoj ili onoj spornoj povijesti.

Zaključno preostaje konstatirati da *Epitome de Caesaribus*, ni u posljednjem odsjeku ni u cjelini djela, gotovo sasvim izvjesno nije rabila Flavijanove *Anale* kao jedan od svojih izvora. Poveznice *Sažetka o carevima (Epitome de Caesaribus)* s Porfirogenetovim spisom iziskuju, dakle, drugačije objašnjenje. Ovdje ćemo mu obratiti samo pristupna razmatranja.

Dok je, naime, u slučaju prve trećine segmenta *DAI* XXIX/3-15 (od Ὅτι Διοκλητιανὸς do ἐπωνυμίαν ἐναποφέρονται) gotovo posve sigurno riječ o etimološkom, ahistorijskom povezivanju Rima s dalmatinskim Romanima i Dioklecijanovom postojbinom,³⁴ drugi (od Οὗτος οὖν ὁ βασιλεὺς do χρόνος αὐτὰ κατηνάλωσεν) i osobito treći dio citiranog teksta mnogo su zanimljiviji. Pažnju ćemo zasad posvetiti ovom posljednjem: Ἀλλὰ καὶ τὸ κάστρον Διόκλεια, τὸ νῦν παρὰ τῶν Διοκλητιανῶν κατεχόμενον, ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Διοκλητιανὸς ᾠκοδόμησεν, ὅθεν καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ‘Διοκλητιανοί’ καλεῖσθαι οἱ τῆς χώρας ἐκείνης ἐναπειλήφασιν. Naime, uz Arhidakonovu kroniku, Porfirogenet je jedini srednjovjekovni pisac koji donosi podatak o Dioklecijanu kao utemeljitelju i

³³ Riječima R. W. Burgessa: „We know only three facts about this work: its name (*annales*), its date (390 or later), and the fact that Theodosius I requested that it be dedicated to him. Nothing else. We do not know if it was a history of the Republic or the Empire (or both); we do not know when it began or ended; we do not know if it was long or short; we do not know the attitudes or approaches that Flavianus took towards the history he narrated or the people he described. Nothing.“ – BURGESS 2005: 168. U svjetlu svega navedenog, posve je nejasno kako su se uvriježili zaključci o preuzimanju ovog ili onog podatka ili neke specifične frazeologije iz Nikomahovih *Anala*.

³⁴ LONČAR 2002: 117-118. Po uzoru na ovu rečenicu iz XXIX. poglavlja nastale su istovjetne rečenice u XXXI., XXXIII., XXXV. i XXXVI. poglavlju.

eponimu Dokleje (u blizini današnje crnogorske Podgorice, kod ušća Zete u Moraču). Toma Arhidakon taj detalj dodatno obogaćuje vijestima o carevim graditeljskim pothvatima u Rimu i Panoniji (*HS IV, 2, 18-25*): *Preter alia quidem multa edificia Rome fecit fieri terms. In Pannonie partibus in confinio Rutenie quoddam construxit edificium ex lapidibus porfreticis satis excellens, quod adhuc, licet dirutum, magnum tamen inde transeuntibus admirationis spectaculum prestat, sicut legitur in ystoria quatuor coronatorum. In terra uero Getarum, que nunc Seruia seu Rasia nuncupatur, prope stagnum quoddam ciuitatem fecit construi, quam ex suo nomine Diocliam appellauit.*

Asocijacija cara i Dokleje vrlo je stara; M. Lončar upozorio je kako je među pedsrednjovjekovnim izvorima sačuvana još jedino u djelu nepoznatog autora *Epitome de Caesaribus* (dovršenom 395.), koje je, kako je već navedeno, dugo bilo pripisivano Sekstu Aureliju Viktoru (oko 320. – oko 390.):

Diocletianus Dalmata, Anulini senatoris libertinus, matre pariter atque opido nomine Dioclea, quorum vocabulis, donec imperium sumeret, Diocles appellatus, ubi orbis Romani potentiam cepit, Graium nomen in Romanum morem convertit, imperavit annis viginti quinque. (Epit. de Caes. 39, 1)

Podudarnost vijesti dvaju srednjovjekovnih pisaca (bizantskog cara i splitskog kroničara) u podatku o gradnji Splita i tradiciji o carevom doklejskom porijeklu te činjenica da izravnog međusobnog preuzimanja između Porfirogeneta i Arhidakona nije moglo biti, upućuje na zajednički izvor, pri čemu se mlađi Toma Arhidakon, čini se, koristio opširnijom i bolje upućenom redakcijom takozvanih *Gesta Diocletiani*, a stariji Konstantin Porfirogenet raspolagao sažetijom varijantom.³⁵ Više naznaka upućuje da se taj zajednički izvor čuvao u Splitu.³⁶ U tom smjeru valja usmjeriti buduća istraživanja.

³⁵ LONČAR 2002: 125. CAMBIJU 2003: 104. Ovo je, nasuprot, osnova za pretpostavku da je Toma Arhidakon poznao spis Konstantina Porfirogeneta. Nije, međutim, vjerojatno da je splitskom kroničaru u 13. stoljeću bio na raspolaganju carev spis, jer je ovoga pronašao i objavio Meursius istom 1611. godine. Ima, međutim, naznaka da je u južnoj Dalmaciji u 16. stoljeću kolala jedna inačica *DAI*, jer je očigledno bila na raspolaganju Ludoviku Crijeviću Tuberonu (1459. - 1527.) i Mavru Orbiniju, koji je i spominje u svom *Il Regno degli Slavi* (1601.). Vidi ŽIVKOVIĆ 2006 i ĆIRKOVIĆ 2011: 62.

³⁶ LONČAR 2002: 122, 125, 127.

Bibliografija

Izvori

- DAI* = Konstantin Porfirogenet, *De administrando imperio / O upravljanju carstvom*, prijevod i komentari N. Tomašić, G. Moravcsik, R. J. H. Jenkins, Zagreb: Dom i svijet, 2003.
- Epit. de Caes. = Incerti auctoris Epitome de Caesaribus, *Sexti Aurelii Victoris Liber de Caesaribus. Praecedunt Origo gentis Romanae; et Liber de viris illustribus urbis Romae. Subsequitur Epitome de Caesaribus*, rec. F. Pichlmayr, Stuttgart: Teubner, 1911., 131-176.
- Eutrop. Brev. = Eutropi Breviarium ab Urbe condita cum versionibus Graecis et Pauli Landolfique additamentis, *Monumenta Germaniae Historica, Auctores antiquissimi*, tom. II, ed. H. Droysen, Berolini: Apud Weidmannos, 1879.
- HS* = Toma Arhiđakon, *Historia Salonitana: povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika*, prir. O. Perić, M. Matijević Sokol, R. Katičić, Split: Književni krug, 2003.
- Sexti Aurelii Victoris Liber de Caesaribus. Praecedunt Origo gentis Romanae; et Liber de viris illustribus urbis Romae. Subsequitur Epitome de Caesaribus*, rec. F. Pichlmayr, Stuttgart: Teubner, 1911.

Literatura

- ANČIĆ, Mladen. 2010. Zamišljanje tradicije: Vrijeme i okolnosti postanka 30. glave djela *De administrando imperio*. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 42: 133-151.
- ANČIĆ, Mladen. 2011. Ranosrednjovjekovni Neretvani ili Humljani. Tragom zabune koju je prouzročilo djelo *De administrando imperio*. U: *Hum i Hercegovina kroz povijest. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Mostaru 5. i 6. studenog 2009.*, ur. I. Lučić, 217-278. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- BARNES, Timothy D. 1976. The *Epitome de Caesaribus* and its sources. *Classical Philology* LXXI/3: 258-268.
- BARNES, Timothy D. 2004. The *Historia Augusta*, Nicomachus Flavianus, and Peter the Patrician. *Classical Review* N.S. LIV/1: 120-124.
- BASIĆ, Ivan. 2010. Gradovi obalne Dalmacije u *De administrando imperio*: najstarija povijest Splita u svjetlu dvaju pojmova Konstantina VII. Porfirogeneta. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 42: 65-82.
- BLECKMANN, Bruno. 1991. Die Chronik des Johannes Zonaras und eine pagane Quelle zur Geschichte Konstantins. *Historia* XL/3: 343-365.
- BONAMENTE, Giorgio. 2003. Minor Latin historians of the fourth century A.D. U: *Greek and Roman historiography in Late Antiquity. Fourth to Sixth Century A.D.*, ed. G. Marasco, 85-125. Leiden–Boston: Brill.
- BOWERSOCK, Glenn W. 1978. *Julian the Apostate*. Cambridge, Ma.: Harvard University Press.
- BOWERSOCK, Glenn W. 1990. J. Matthews, *The Roman Empire of Ammianus*, London: Duckworth, 1989. *Journal of Roman Studies* 80: 244-250.
- BRATOŽ, Rajko. 1994. Bitka pri Frigidu v izročilu antičnih in srednjeveških avtorjev. *Zgodovinski časopis* XLVIII/1: 5-45.

- BURGESS, Richard W. 1995. On the date of the *Kaisergeschichte*. *Classical Philology* 90/2: 111-128.
- BURGESS, Richard W. 2005. A common source for Jerome, Eutropius, Festus, Ammianus, and the *Epitome de Caesaribus* between 355 and 378, along with further thoughts on the date and nature of the *Kaisergeschichte*. *Classical Philology* 100/2: 166-192.
- CAMBI, Nenad. 2003. Toma Arhiđakon, Dioklecijan, tetrarsi, Dioklecijanova palača. *Starohrvatska prosvjeta* ser. III, 30: 103-112.
- CAMERON, Alan. 1971. Ronald Syme, *Ammianus and the Historia Augusta*, Oxford, Clarendon Press, 1968. *Journal of Roman Studies* 61: 255-267.
- CHALMERS, Walter R. 1960. Eunapius, Ammianus Marcellinus, and Zosimus on Julian's Persian expedition. *Classical Quarterly* X/2: 152-160.
- CROKE, Brian. 2007. Late Antique historiography, 250-650 CE. U: *A Companion to Greek and Roman Historiography*, vol. II, ed. J. Marincola, 567-581. Malden, Mass.–Oxford–Victoria: Blackwell.
- ĆIRKOVIĆ, Sima. 2011. Izvori Mavra Orbina: *addenda et corrigenda*. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 43: 57-64.
- DŽINO, Danijel. 2010. Pričam ti priču: ideološko-narativni diskursi o dolasku Hrvata u *De administrando imperio*. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 42: 153-165.
- ФЕРЈАНЧИЋ, Снежана. 2002. *Насељавање легијских ветерана у балканским провинцијима, I-III век н. е.*, Београд: Балканолошки институт САНУ.
- FESTY, Michel. 1997. Le début et la fin des *Annales* de Nicomaque Flavien. *Historia* XLVI/4: 465-478.
- GOULET, Richard. 1980. Sur la chronologie de la vie et des oeuvres d'Eunape de Sardes. *Journal of Hellenic Studies* 100: 60-72.
- HOWARD-JOHNSTON, James. 2001. The *De administrando imperio*: a re-examination of the text and a re-evaluation of its evidence about the Rus. U: *Les centres proto-urbains russes entre Scandinavie, Byzance et Orient. Actes du Colloque International tenu au Collège de France en octobre 1997*, ed. M. Kazanski, A. Nercessian, C. Zuckermann, 301-336. Paris: P. Lethielleux.
- KATIČIĆ, Radoslav. 1993a [1988]. *Aedificaverunt Ragusium et habitaverunt in eo*. Tragom najstarijih dubrovačkih zapisa. *Starohrvatska prosvjeta* ser. III, 18: 5-38. Pretisnuto u: *Uz početke hrvatskih početaka: filološke studije o našem najranijem srednjovjekovlju*, 131-160. Split: Književni krug.
- KATIČIĆ, Radoslav. 1993b [1987]. *Vetustiores ecclesiae Spalatensis memoriae*. *Starohrvatska prosvjeta* ser. III, 17: 17-51. Pretisnuto u: *Uz početke hrvatskih početaka: filološke studije o našem najranijem srednjovjekovlju*, 99-130. Split: Književni krug.
- KUHOFF, Wolfgang. 1997. Virius Nicomachus Flavianus. U: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, Bd. XII, ed. F.-W. Bautz, T. Bautz, 1442-1456. Herzberg: Verlag Traugott Bautz.
- LIEBESCHUETZ, Wolf. 2003. Pagan historiography and the decline of the Empire. U: *Greek and Roman historiography in Late Antiquity. Fourth to Sixth Century A.D.*, ed. G. Marasco, 177-218. Leiden–Boston: Brill.

- LONČAR, Milenko. 1992. Porfirogenetova seoba Hrvata pred sudom novije literature. *Diadora* 14: 375-448.
- LONČAR, Milenko. 2002. *Filološka analiza Porfirogenetovih vijesti o Hrvatima*. Doktorska disertacija, rukopis. Filozofski fakultet u Zadru.
- MALCOLM ERRINGTON, Robert. 1992. The Praetorian Prefectures of Virius Nicomachus Flavianus. *Historia* XLI/4: 439-461.
- MARGETIĆ, Lujko. 2002. Najnovija literatura o tzv. seobi Hrvata. *Rad HAZU* 485: 77-128.
- MATTHEWS, John. 1989. *The Roman Empire of Ammianus*. London: Duckworth.
- NORMAN, A. F. 1957. Magnus in Ammianus, Eunapius, and Zosimus: New Evidence. *Classical Quarterly* VII/3-4: 129-133.
- O'DONNELL, James J. 1978. The career of Virius Nicomachus Flavianus. *Phoenix* 32: 129-143.
- PASCHOUD, François. 1994. Nicomaque Flavien et la connexion byzantine (Pierre le Patrice et Zonaras): à propos du livre récent de Bruno Bleckmann. *Antiquité Tardive* 2: 71-82.
- RATTI, Stéphane. 1997. Jérôme et Nicomaque Flavien: sur les sources de la *Chronique* pour les années 357-364. *Historia* XLVI/4: 479-508.
- RATTI, Stéphane. 1999. D'Europe et Nicomaque Flavien à l'*Histoire Auguste*: bilans et propositions. *Dialogues d'histoire ancienne* 25/2: 247-260.
- ROHRBACHER, David. 2002. *The Historians of Late Antiquity*. London-New York: Routledge.
- SABBAH, Guy. 2003. Ammianus Marcellinus. U: *Greek and Roman historiography in Late Antiquity. Fourth to Sixth Century A.D.*, ur. G. Marasco, 43-84. Leiden-Boston: Brill.
- SCHLUMBERGER, Jörg. 1974. *Die „Epitome de Caesaribus“: Untersuchungen zur heidnischen Geschichtsschreibung des 4. Jahrhunderts n. Chr.* München: Verlag C. H. Beck (Vestigia: Beiträge zur alten Geschichte, 18).
- SCHLUMBERGER, Jörg. 1985. Die verlorenen Annalen des Nicomachus Flavianus: ein Werk über Geschichte der römischen Republik oder Kaiserzeit? U: *Bonner Historia Augusta-Colloquium 1982/83*, ur. J. Straub, 305-329. Bonn: Habelt.
- SPRINGER, Matthias. 1996. Die Schlacht am Frigidus als quellenkundliches und literaturgeschichtliches Problem. U: *Westillyricum und Nordostitalien in der spätrömischen Zeit / Zahodni Ilirik in severozahodna Italija v poznorimski dobi*, ur. R. Bratož, 45-94. [Situla 34]. Ljubljana: Narodni muzej.
- ŠVAB, Mladen. 1995. Današnje stanje historiografije o pojavi Hrvata na istočnoj obali Jadrana. U: *Etnogeneza Hrvata*, ur. N. Budak, 54-60. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta.
- VEDRIŠ, Trpimir. 2010. *Razgovor ugodni*: Konstantin VII Porfirogenet i percepcije najranije hrvatske povijesti. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 42: 13-36.
- VERBRUGGHE, Gerald P. 1989. On the meaning of *Annales*, on the meaning of annalist. *Philologus* 133/2: 192-230.
- ŽIVKOVIĆ, Tibor. 2006. Constantine Porphyrogenitus and the Ragusan authors before 1611. *Исторички часопис* LIII: 145-164.
- ŽIVKOVIĆ, Tibor. 2010. An unknown source of Constantine Porphyrogenitus. *Byzantinoslavica* LXVIII/1-2: 129-143.

Some Issues Concerning the Textual Transmission of Porphrogenitus' Sources for the Chapters on Dalmatia in the *De Administrando Imperio*

The problem of written sources that the Byzantine emperor Constantine VII Porphyrogenitus used when he composed Chapter 29 of the treatise *De Administrando Imperio* (i.e. the description of Diocletian's palace and the city of Split as well as their association with this Roman emperor) was recently scrutinized by Serbian historian Tibor Živković. Basing his opinion on several linguistic characteristics of the mentioned text as well as on some chronological coincidences, he assumed that the source used by the author of the *De Administrando Imperio* should be – via so-called *Summary about the Emperors (Epitome de Caesaribus)* – identified with the lost *Annales*, written by the late Roman historian Virius Nicomachus Flavianus (died in 394). Živković's arguments are considered in detail, denying the possibility that the sources used by Porphyrogenitus and his editorial staff had anything to do with Flavianus' *Annales*. Finally the author submits his own explanation of the link between the *Epitome de Caesaribus* and *De Administrando Imperio*.

Keywords: Constantine VII Porphyrogenitus, *De administrando imperio*, sources, Virius Nicomachus Flavianus, *Epitome de Caesaribus*

Ključne riječi: Konstantin VII. Porfirogenet, *De administrando imperio*, izvori, Virije Nikomah Flavijan, *Epitome de Caesaribus*

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 44

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2012.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 44

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Damir Boras

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek),
Hrvoje Petrić (rani novi vijek), Željko Holjevac (moderna povijest),
Tvrтко Jakovina (suvremena povijest), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest)

Međunarodno uredničko vijeće / International Advisory Board

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nada Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

*Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /
Executive Editor for Publications Exchange*

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske,
Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama/The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Marko Maraković

Lektura

Julija Barunčić Pletikosić

Tisak

DOMAGRAF d.o.o.

Naklada

300 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*